

Gunnar Garbo (til venstre) på talerstolen under Venstres landsmøte på Gjøvik i 1964. Foto: Åsgeir Valldal/Norsk Folkemuseum.

Abstract: Gunnar Garbo as journalist. Gunnar Garbo is best known as a Norwegian parliamentarian and leader of the Liberal Party during the party's split during the EEC referendum campaign in 1972. He lived a life in the public eye until he died at the age of 92 in 2016. The article is based on close reading of the newspapers he worked for during his 12 years as a journalist and newspaper editor. The author has also had access to private letters, diaries and notes that are in his family's possession. The research question that is sought to answer is: What characterised Garbo as a journalist and editor? Garbo returned from exile in Stockholm in 1945 and got a job at *Bergens Tidende* (BT) where he stayed for nine years, followed by three years as an editor of *Nidaros* in Trondheim. He remained in this position until he was elected as a parliamentary representative for the Liberal Party in 1957. From childhood he enjoyed writing and was inspired by his father, Ingvald, who was shot by the German occupiers during the Second World War. His career as a journalist and editor was marked by his opposition to war and armaments and his interest in international affairs and foreign policy.

Keywords: press history, journalism, foreign reporting, Second World War, local press, illegal press, Gunnar Garbo

Fagfellevurdert

Gunnar Garbo som journalist og pressemann

Sammendrag: Gunnar Garbo er mest kjent som stortingspolitiker og leder av partiet Venstre under splittelsen av partiet under EF-kampen i 1972. Han levde et liv i offentligheten helt til han døde 92 år gammel i 2016. Artikkelen er basert på nærlesning av avisene han arbeidet i hans 12 år som journalist og avisredaktør. Forfatteren har også hatt tilgang til private brev, dagbøker og notater som er i familiens eie. Forskningsspørsmålet som søkes besvart er: Hva kjennetegnet Garbo som journalist og pressemann? Han kom fra eksil i Stockholm i 1945 og fikk jobb Bergens Tidende (BT). Det var starten på tolv år i journalistikken. Først ni år som journalist i BT, deretter tre år som redaktør i Nidaros i Trondheim. Her ble han helt til han ble valgt inn som stortingsrepresentant for Venstre i 1957. Han hadde skriveglede med seg fra barnsben av og var inspirert av faren Ingvald som ble skutt av de tyske okkupantene. En linje i hele hans virke som journalist og redaktør var motstand mot krig og opprustning og interesse for internasjonale forhold og utenrikspolitikk. Det er en grunnleggende tese i denne artikkelen at farens skjebne preget hele hans liv og ble et viktig premiss for hans karriere som journalist og politiker der det internasjonale engasjementet står helt sentralt.

Emneord: Gunnar Garbo, pressehistorie, journalistikk, utenriksjournalistikk, andre verdenskrig, illegale aviser, lokalaviser

Rune Ottosen
Professor emeritus
OsloMet – storbyuniversitetet
rune@oslomet.no

Innledning og bakgrunn

«Nu går jeg fra dere. Vær ikke sint på meg for det, gutten min. Jeg ønsker deg et rikt og lykkelig liv, gutten min. Jeg stoler på deg nu mer enn noen gang før.» Det var de siste ordene 17 år gamle Gunnar Garbo fikk fra sin far Ingvald. Tre dager senere, 19. november 1941, ble faren henrettet for sin kamp mot de tyske okkupantene. Farens pasifistiske filosofi og altfor tidlige død skulle prege Gunnars syn på krig og fred resten av livet. Ingvald Garbo var også et forbilde for sønnen som skribent og offentlig debattant. Ingvald hadde en daglig spalte i *Bergen Arbeiderblad* som ble fulgt med interesse av byens befolkning på midten av 1930-årene. I «Dagens epistel» advarte lektoren og samfunnsdebattanten om faren ved fascismen og nazismen i årene fra 1934.¹

Gunnar Garbo tok opp tråden der faren slapp og begynte å skrive i illegale aviser i 1941. Det utadvendte aktivistarbeidet ble en kilde til inspirasjon og trøst for Gunnar.

Egil Helle og Gunnars barndomskamerat Victor Nøstdal, Johan Johansen og senere ordfører i Bergen August D. Michelsen deltok også i den illegale avisgruppen som ga ut *Norsk Vilje*. Michelsen hadde eget radioapparat, som var en viktig kilde til nyheter fra London. Avisen skiftet navn flere ganger og het *Norges Demring* etter at tyskerne innførte dødsstraff for å utgi illegale aviser 12. oktober 1942. Etter en pause sommeren 1943 startet avisen opp igjen under navnet *Mot Seir* og samarbeidet tett med *Norsk Vilje*. Dette ble nesten katastrofalt. Kun en uventet forsøkelse hindret at Egil Helle ble arrestert sammen med Olav Strand i januar 1944, Strand var en sentral skikkelse *Norsk Viljes* og ble seinere skutt for sin avisvirksomhet.² Etter avsløringen av *Norsk Vilje* flyktet både Helle og Garbo til Sverige. Her var han krigen ut og tilsluttet seg de norske polititroppene. *Norsk Vilje* skiftet igjen navn og fortsatte ut krigen under navnet *Fram*. Vi ser at Garbos eksiltilværelse i Sverige

Mediehistorisk Tidsskrift nr. 37-38, 2022, årgang 19, s. 92-109, publisert 09.09.2022.

Artikkelen finnes også som del av hele utgaven av Mediehistorisk Tidsskrift nr. 01-02, 2022,

url: https://medietidsskrift.no/content/uploads/pub/2022/09/NMF-tidsskrift-01-02_2022-web.pdf

Artikkelen publiseres under lisensen Creative Commons CC BY-NC 4.0.

Internasjonalt engasjement var en viktig tråd i Garbos journalistiske karriere, og i hans redaktørtid i avisen *Nidaros* kunne det daglig være flere utenriks saker på forsiden. Faksimile fra *Nidaros* 24.10. 1956.

ble en viktig inngang til et internasjonalt engasjement som er en viktig tråd i hans journalistiske karriere. Han elsket å reise på reportasjereiser og brant for utenriksjournalistikken. I hans redaktørtid i avisen *Nidaros* kunne det for eksempel daglig være flere utenriks saker på forsiden.

Pressemannen Garbo

Gunnar ankom Oslo sammen med de andre fra politroppene fra Stockholm da freden kom i maidagene 1945. Etter en kort periode med oppdrag for oslo-politiet der han etterforsket landssviksaker, søkte han seg til Bergen, og han ble deretter overført til Bergen politikammer for å arbeide med landssviksaker.

Etter få uker tid søkte han seg til *Bergens Tidende* (BT). Det var starten på en lang karriere i journalistikken. Først ni år som journalist i BT, deretter tre år som redaktør i *Nidaros* i Trondheim. Han var inspirert

av faren Ingvald og hadde skrivegleden med seg fra barnsben av. Full av pågangsmot troppet den 21 år gamle Gunnar opp på kontoret til redaktør Håkon Torsvik i BT høsten 1945 og ba om jobb. Det vitner om stor grad av selvtillit at han bare dukker opp i Vestlandets viktigste avis.³ BT var byens flaggskip, grunnlagt av boktrykker J.W. Eide og var i mange år Venstres hovedorgan vestpå og Vestlandets største avis. Ingvalds skjebne og heltestatus spilte helt sikkert inn da han uten videre fikk den jobben han ba om. Gunnar Garbo skriver:

«Den fine, litt sjenerte og liberale redaksjonssjefen oppdaget at den nye penneknekten hans kunne brukes til å skrive om politikk og samfunnsspørsmål. Han satte meg blant annet til å dekke møtene i Bergen Unge Venstre. (Dette var en tid da journalister ennå skrev referater fra partimøter og kommunestyre, forf. anm). Slik tok det til.»⁴

Gudmund Skjeldal viser i boken *Vestover. Bergens Tidende i 150 år* at Gunnar Garbo begynte i avisen i en brytningstid. BTs rolle under okkupasjonen var omstridt både av politiske og økonomiske grunner. Avisen ble gitt ut under hele krigen og var tvunget til å tilpasse seg okkupasjonsmaktens kontrollregime. Vidkun Schreiner var innsatt NS-redaktør i krigens siste fase og endte med å få en landssvikdom på seks og et halvt års fengsel. Utgivelsen av *Bergen Arbeiderblad* (BA) og *Dagen* måtte stanse. Konkurrenten *Morgenavisen* ble på linje med BT fortsatt gitt ut med innsatt NS-redaktør. BA reiste krav om at BT måtte betale kompensasjon siden BT hadde erobret større deler av annonsemarkedet da BA ble stanset. Det må ha vært selsomt for Garbo å oppleve denne striden mellom farens gamle avis og Garbos daværende arbeidsgiver. Beslektet kritikk ble også reist mot *Aftenposten* i Oslo og mot aviser i andre byer, og er beskrevet av Guri Hjeltnes i boken *Avisoppgjøret etter 1945*.⁵ Etter først å ha blitt dømt til å betale 210 000 kroner i erstatning i lagmannsretten ble BT frikjent i Høyesterett. Bare *Morgenposten* ble dømt til å betale tilbake fortjeneste oppnådd under krigen. «Avisutvalget av 1945», som også omfattet de ikke-stengte avisene *Aftenposten*, *Adresseavisen* og *Bergens Tidende*, ble etter anbefa-

ling av Erstatningsdirektoratet enige om en frivillig erstatning på 194 941 kroner. En del av avtalen var at dette skulle skje med diskresjon, og dette ble ikke offentlig kjent før Guri Hjeltnes ga ut sin bok i 1990.⁶

Pressemann i partipressens glansdager

Gunnar Garbo kom inn i politikken via journalistikken. Et av hans første oppdrag var å referere fra et møte i Unge Venstre. Han beskrev det slik:

«... jeg klarte ikke å sitte i Unge Venstre og bare referere. Før jeg visste ordet av det hadde jeg viklet meg inn i debatten. Jeg kom med i en studiesirkel og tok til å sette meg inn den liberale idéhistorien. Selv var jeg aldri i tvil om at jeg hørte til på det som kalles *venstresida*.»⁷

Garbo hadde alltid visst at han på et eller annet tidspunkt ville havne i pressen.

Han var innforstått med at arbeidet som journalist i venstreavisen *BT* også var partiarbeid. Dette var ikke noe å diskutere i partipressens glansdager. Det kommer fram i et førstesideoppslag 10. oktober 1947, i et referat signert Gunnar Garbo fra et valgkampmøte. Artikkelen med et propagandistisk innhold hadde tittelen «Venstre byr det eneste konstruktive alternativ». Undertittelen var «Venstre forener kravet om trygghet med fundamentale frihetsverdier». Artikkelen har brodd mot Arbeiderpartiet, og det refereres til foredragsholderen, den lokale venstrerepresentanten Jenny Langøen, som roses for å gjøre «klart og greit rede for venstres syn på sysselsettingsspørsmålene». 14 dager senere trykket *BT* resultatet av de personlige stemmene i kommunevalget. Journalist Gunnar Garbo kom inn i bystyret på åttende plass.⁸ Han var 23 år og den yngste bystyrerepresentanten i Bergen noensinne. Hans valgagitasjon i spaltene kan også leses som et ledd i hans egen valgkamp. Slike habilitetsproblemer ble ikke diskutert i partipressens epoke.

Omtrent samtidig som Gunnar begynte i *BT*, ble venstreavisene organisert i foreningen Venstrepressen. Parallelt organiserte konkurrentene seg i høyrepressen og bondepressen. Venstres pressekontor (VP) startet opp i september 1946 i provisoriske kontorer i

Venstre hus i hovedstaden. Det første året betalte 27 aviser til sammen 2000 kroner i gebyr for bruken av felles pressemateriale. Venstre hadde mindre grad av kontroll over sine aviser enn Høyre og Arbeiderpartiet. I Henrik Bastiansens gjennomgang av partipressens historie beskriver han partiets selvforståelse i denne perioden som «delvis selvstendig, men også 'knyttet til' partiet».⁹

Gunnar Garbo åpnet som nyvalgt stortingsrepresentant venstrepressens første større avisikonferanse på Sollihøgda i 1958. Her poengterte han behovet for mangfold:

«Vi i Venstrepressen er i den lykkelige situasjonen at vi ivrer for et parti som er enig om å være uenig – ofte ikke engang enig om det. Vi er løserer eller fastere knyttet til et parti med utpregede liberale tradisjoner, som alltid har hatt sans for det frie ord, og respekt for personlig utfoldelse.»¹⁰

Her snakker han med stortingspolitikerenes stemme, men før det skulle han praktisere journalistikk i flere år. Hva slags journalist var Gunnar Garbo?

Skyggene fra krigen

Gunnar sluttet seg til politistyrkene i Sverige, dit han dro da det illegale avisarbeidet han deltok i, ble rullet opp. Ett av oppdragene i politistyrkene var å gjennomføre avhør av mistenkte for landssvik. Da han begynte i *BT*, var de kommende landssviksakene og dommene stadig gjenstand for nyhetsoppslag.

Sommeren 1946 ble det skrevet flere nyhetssaker fra rettssaken mot mannen som nektet å benåde Garbos egen far. Her får vi møte en Falkenhorst, øverstkommandør for de tyske styrkene i Norge og Danmark, som toer sine hender.

«På spørsmålet om Falkenhorst ville ha skutt alminnelige krigsfanger, sier Falkenhorst:

Nei. Nei, det ville jo vært mot alle lover og konvensjoner.
– Men ifølge forordninger om geriljakrigføring?
– Nei.

Forsvarene spør så om hva Falkenhorst visste om SDs (sikkerhetstjenesten forf. anm) behandling av fanger.

– Ærlig talt, sier Falkenhorst, visste jeg ikke noe,

Det kunne være flytende overganger mellom politikk og journalistikk i *Bergens Tidende* i Gunnar Garbos tid.

før en norsk dame som kom bort til meg for å få friggitt sin mann, fortalte meg det.»¹¹

Det må ha vært meget spesielt for Gunnar, som hadde fulgt prosessen mot sin far på nært hånd, å høre disse ordene fra sin fars bøddel.

Ingvald som forbilde

Gunnar identifiserte seg sterkt med farens tilnærming til tekst og journalistikk. Når han hadde skrevet en sak og leste gjennom, kunne han få en flashback og få følelsen av at det var Ingvald som hadde skrevet saken. Da han senere i livet gikk gjennom farens skrivearbeider, så han likhetspunkter til sin egen skrivemåte og tematikk. Han skriver med glimt i øyet at

«Jeg kan ikke godt beskyldes *ham* for å plagiere meg. Forklaringen finner han rett og slett i likhetspunktene mellom seg selv og farens: «Trolig har jeg

søkt så mye til de samme kildene som han hentet inspirasjon fra og tilegnet meg så mye av det samme grunnsynet som han eide, at de samme konklusjonene fulgte av seg selv.¹²

Jeg har gått gjennom *Bergens Tidende* i de årene Gunnar Garbo jobbet som journalist i avisen (1945–1954). Med moderne søkeverktøy i avisenes digitale arkiv er det mulig å søke på navn. En kompliserende faktor er at det ikke var vanlig å signere nyhetsartikler med byline i denne perioden. Større reportasjer og kommentarartikler er signert, og det er også mulig å finne igjen hans spalter signert Filip Pine. De digitale søkeredskapene gir oss i tillegg muligheten til å identifisere Gunnar Garbos aktiviteter som partiaktivist og samfunnsdebattant. Når vi søker på navnet hans, dukker han ofte opp i rubrikkannonser som taler og i møtereferater som debattant.

Han skrev senere i boken om faren at han hadde en drøm om å ha en fast spalte slik faren hans hadde. Det fikk han etter hvert i *BT*, og i spalten Filip Pine kom han med menneskelige betraktninger slik hans far hadde gjort, som regel i form av små epistler, dikt og limericks. Her var ikke primært journalisten, men partimannen og den engasjerte samfunnsborgeren vi møter. Av radioprogrammet for Bergen kringkaster går det også fram at han hadde filmkronikker i radioen.

I disse årene var Garbo høyt og lavt på den offentlige arenaen. Han var foredragsholder for Venstre i Åsane og andre lokale partilag. Han deltok i debatter i Studentersamfundet og diskuterte norsk filmpolitikk i kommunestyret. Han skrev også selv filmanmeldelser. Han diskuterte alt fra marxisme til boligpolitikk. Gunnar var en stigende stjerne i Venstre og ble valgt til ulike verv. Ikke bare i det lokale venstrelaget, han ble også nominert til bystyret. Han hadde også til-litsverv i Bergen Journalistlag, og han var kort sagt overalt. Hvor tok han energien fra? Hans glødende engasjement må ha vært en sentral drivkraft. Han var genuint opptatt av de spørsmålene han også jobber med i journalistikken, det være seg innenrikspolitikk, partispørsmål og ikke minst internasjonale spørsmål. I tillegg er det i hans private arkiv et rikholdig klip-parkiv med artikler i kategorien «innsendt», det vil si debattartikler, avis-kronikker med mer.¹³

Filip Pine

I 1947 fikk Gunnar virkeliggjort sin drøm om en fast liten spalte der han skrev under pseudonymet Filip Pine. Hvor tok han navnet fra? Sannsynligvis var det utledet av selskapsleken filipine, som jeg husker fra min egen barndoms juleselskaper. Dersom man finner to nøtter i samme skall, så spiser man den ene selv og gir den andre til en venn som også vil spille filipine. Spillerne skal da, neste gang de treffes, eller neste morgen, se hvem av de to som først husker å si ordet «filipine» til den andre. Valget av navnet kunne være en anknytning til faren som brukte Nota Bene. Begge pseudonymene hadde samme rytme: Nota Bene henspiller på «det å merke seg»; Filip Pine på «å huske». Hvor vellykket Gunnars petit-eksperiment var, er jeg i tvil om etter å ha lest et stort antall av spaltene. Det er mange haltende rim, og språket flyter ikke alltid like godt. Første gang Filip Pine dukker opp i spaltene, var 9. mars 1947. Da under tittelen «Gullkornet», senere blir den utstyrt med et vignettbilde av en høne som plukker et korn. Det første gullkornet lyder slik:

Nå vil ikke lederne ha mer
at maitoget vimser som damer.
Nei, alle skal nå
få lære å gå
hos hr. paraplymaker Flaner

En leser ble på et tidspunkt provosert og syntes tydeligvis ikke Filip Pine var særlig morsom og svarte 13. januar 1948 med en mot-limerick:

I sannhet vi ber Filip Pine
å vakte på ordene sine
prøv heller å finne
for ulykkelig kvinne
et uttrykk som språklig vil vinne
(undertegnet «Nøtt»)

Filip Pine svarer umiddelbart:

En liten skribent som er nødt
Til å finne på limerick støtt,
Må titt preferere
poenget, gud bedre,

for moralen, høystærete Nøtt

Samlet sett framstår spalten ikke spesielt velskrevet og mangler stort sett den brodden han beundret hos sin far Ingvald.

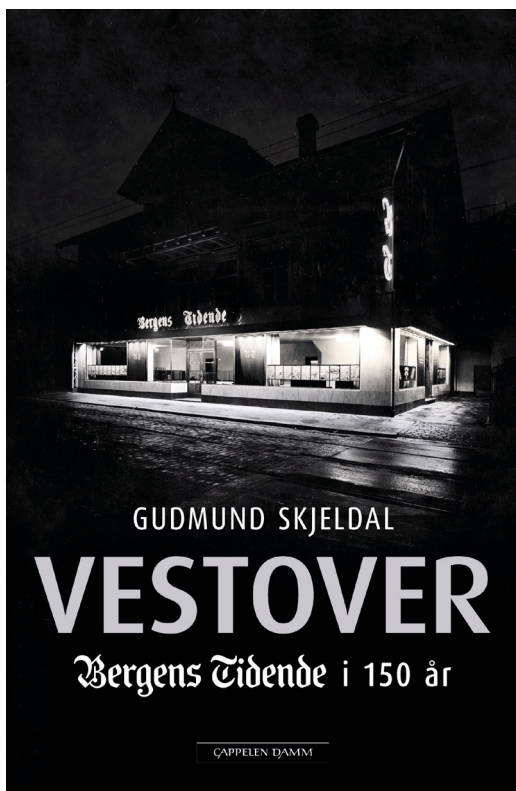
En sjelden gang slår Filip Pine til og skriver lengre tekster. Etter en tur med lokalbåten en varm sommerdag fikk vi et «reisebrev» fra Filip Pine under tittelen «Respektløse betraktninger på lokalbåten». Den hadde petitens form og er langt mer elegant skrevet enn de små versestykkene:

«Når luften står og småkoker langs husveggen og solen borer seg ubarmhjertig inn i klærne, så skjorten blir hengende som et vått fremmedlegeme mot kroppen, da er det en virkelig nyter å vende byen og hjemmesitterne ryggen. Med spenstige skritt gir en seg avgårde med lokalbåten, oppildnet ved tanken på en frisk stund på dekket i salt og svalende havbris. Denne glade tanken og det hoverende blikket som den gir høve til, har man stor hygge av å bevare inntil man kommer ombord og forgjeves må speide etter en ledig flekk å plassere føttene på.»

Så fulgte en humoristisk redegjørelse av livet på en stappfull båt. Det var også et lite spark til en ikke navngitt stortingsrepresentant som føler seg hevet over den gemene hop:

«Personlig hadde jeg for lengst oppgitt ethvert håp om å nå det øverste dekk, inntil jeg fikk øye på en stortingsmann. Erfaringene har vist at stortingsmenn kan være bra å ty til i de små ting. Som f.eks. nå. Denne folkets kårne beveget seg med utvungen letthet gjennom en mengde som ærbødigg vek til side, mens jeg la meg i kjølvannet. På denne måten nådde jeg målet, samtidig som jeg fikk en ny og utvidet oppfatning av tingmennesenes anvendelighet.»¹⁴

På tross av flere lignende vittige epistler og noen med en mer alvorlig brodd om storpolitiske spørsmål vil neppe Filip Pine gå inn i pressehistorien som en minneverdig spaltist.

Bergens Tidende-bygget. Faksimile fra boken Vestover. Bergens tidende i 150 år, av Gudmund Skjeldal.

Politisk journalist

Blant de spørsmålene Gunnar Garbo drev fram som journalist i *BT*, var spørsmål om Tyskland burde betale erstatning til krigens ofre i Norge. Saken ble aktualisert etter at Vest-Tysklands økonomi blomstret utover 1950-årene og landet ble innlemmet i det gode selskap i Nato. Det var delte meninger i det politiske miljøet om det var en god ide å løfte fram betente spørsmål fra krigstiden. Behandlingen av krigsinvalide var ett av dem. Foreningen for krigsinvalide hadde reist kravet om erstatning for krigens ofre, og *BT* støttet saken på lederplass og i reportasjer. Flere av sakene var skrevet av Gunnar Garbo. Venstres storingsrepresentant for Hordaland Olav Hordvik og reporter Gunnar Garbo samarbeidet om dette spørsmålet. Men gjennomslag i saken om tysk krigserstatning kom ikke før Garbo selv hadde kommet

inn på Stortinget for Venstre fra 1957. 1960 kunne det oppsummeres at Tyskland hadde betalt 120 millioner kroner. *Bergens Tidende* skryter i sin hundreårs jubileumshistorie som kom i 1968, at det var avisen og «Erstatningskomiteen» som hadde æren for at denne saken kunne krones med hell. Ifølge denne framstillingen i *BT* inspirerte dette andre land som Belgia, Danmark og Frankrike til å fremme lignende erstatningskrav, også med hell.¹⁵

Reportasjene

I reportasjene fra inn- og utland viste Gunnar Garbo at han er en dyktig journalist med gode observasjoner, analytiske evner og stilsikker penn. En av de første større reportasjene han skrev høsten 1946, var en serie på ti artikler om gjenoppbyggingen av Finnmark. Serien er kritisk og full av empati for den hardt prøvde befolkningen i nord. Hele serien starter slik:

«Å fortelle sannheten om gjenoppbyggingsarbeidet i Finnmark og Nord-Troms er vel ikke gitt noen i dag – først og fremst fordi oppgavene som skal løses, er av et slikt omfang at det er vanskelig å finne noe sammenligningsgrunnlag, men også fordi det er farlig å dømme på et så tidlig stadium at resultatene ikke er begynt å vises for alvor. Sikkert er det også at en har lettest for å få øye på de svarte sidene når en skal samle gode og dårlige inntrykk til et helhetsbilde.»

En av de ansvarlige for gjenoppbyggingen, direktør for Boligdirektoratet Jacob Christie Kielland, skrev etter reportasjeserien fra 26. november til 9. desember 1946 et fornærmet svar der han mente at herr Garbo ikke fulgte opp sin intensjon om å være balansert. I reportasjen den 27. november skriver Garbo at Finnmarkskontoret som administrerte oppbyggingen, ikke hadde fått den uavhengigheten som den var forespeilt. Påstanden ble avvist av Kielland, som mente at kontoret må følge bevilgningsrammene fra Stortinget. Garbo kritiserte også Boligdirektoratet for å mangle folk med teknisk kompetanse til å lede et så stort arbeid, og mente at leveransen av trelast til husbygging hadde sviktet. Han krevde utskiftning i staben for å få inn mer kompetanse i husbygging.

Kielland repliserte at de måtte få mer tid på seg før det kunne felles noen dom. Han antydnet snurt til slutt at journalist Garbo ikke hadde gjort hjemmeleksen sin og lest stortingsmelding nr. 35 for 1945–46, da kunne «en del av de feiltagelser han har gjort seg skyldig i vært unngått».¹⁶

Arbeidslivsreportasje

Den unge journalist Gunnar Garbo oppsøkte også arbeidsplasser der hans sosiale engasjement kommer til uttrykk. Betegnende er en artikkelserie over fire utgaver om tømmerhuggere. Den siste artikkelen i serien er en reportasje fra Sønsterud på Flisa, der Garbo tar til orde for å høyne tømmerhuggernes status:

«En skal ikke ha diskutert lenge med skogsarbeiderne før en får høre bitre bemerkninger om vilkårene i skogen og om hvor lavt arbeidet blir vurdert. En 'fætti skogsarbeier' er solungens faste betegnelse på den som sliter med tømmeret.»¹⁷

De dårlige vilkårene ble satt i sammenheng med flukten fra skogsbygdene. Anledningen for Gunnar Garbos besøk var åpningen av en ny yrkesskole som skal bidra til å styrke statusen i yrket:

«Skogsarbeidet var ikke lenger en jobb hvem som helst kan utføre i mangel av noe bedre – med ett ser en svart på kvitt at det er blitt et yrke som stilser faglige kvalifikasjoner og krav til utøveren.»

Den engasjerte journalisten la ikke skjul på at hans sympati ligger på arbeidernes side. I en annen av reportasjene, denne gang fra Finnskogen, beskrev han i detalj det tunge arbeidet vinterstid:

«Hvem kjemper de mot? Snøen (...) Tar en turen til skogs, begynner sammenhengen å gå opp for en. Milevis strekker Finnskogen seg opp mot svenskegrensen i Hedmark fylke, langt det rikeste skogfylket i Norge. Her er tømmerhogsten det fisket er for kystdistriktene vestpå, like skjebnesvangert betydningsfullt for hver og en som lever og har sitt virke i disse bygdene. Tømmerhoggeren er som

regel bonde, akkurat som de fleste fiskere i dag. Han har sitt lille bruk med hest, høne, gris og et par storfe. Men gårdsbruket gir ikke levemåten. Det er skogen som skaffer ham konanter nok til å berge seg og sine.»¹⁸

Også i andre reportasjer fra arbeidslivet skinte det tydelig gjennom hvor hans sympati lå.

Journalist om ideologi

Garbo benyttet spaltene i *BT* til å diskutere ett av sine favorittemaer, politisk ideologi. Gunnar Garbo var utsendt medarbeider i Zürich for å dekke et internasjonalt møte blant de liberale søsterpartiene i Europa. Her fikk Garbo gjennom møtereferatene anledning til å diskutere et tema som han skal komme tilbake til i artikler og bøker i årene som kommer.

Artikkelen ble skrevet i april 1950, og vi kan her se en forløper til EU-debatten som kom for fullt noen år senere. «Den liberale internasjonale slår til lyd for en europeisk regjering og fri passasje over grensene.» Her bringes framtidvisjonene om et framtidig europeisk felleskap på liberalismens grunn. Garbo skulle tvile seg fram til et ja til EEC første gang det ble aktuelt med norsk medlemskap på begynnelsen av 1960-årene. I 1972 snudde han og ble en av nei-sidens frontfigurer. EF-kampen førte til splittelse på landsmøte i 1972 og opprettelsen av Det liberale folkepartiet. Venstre som parti ble etter dette svekket, og Garbo mistet stortingsplassen ved stortingsvalget i 1973. Dette ble i praksis slutten på hans politiske karriere.

Utenriksreportasjene

Det var utenriksjournalistikken som stod Garbos hjerte nærmest. Det var når Garbo fikk rapportere fra utlandet, man kunne ane hans begeistring for å kjenne livet på pulsen. Han rapporterte fra en messe i Vatikanet og suger til seg alle inntrykkene:

«Og når en står her i Peterskirken i dette virvaret av pomp og prakt og uniformer og medaljer og utvendighet, må en uvilkårlig tenke på at noe av det vakreste og frommeste i katolisismen nettopp er knyttet til helgendyrkelsen og 'magien'»

Den ikke-religiøse Garbo innrømmet sin ambivalens, men prøvde å forstå den hengivenheten som utspilte seg foran hans øyne. Og muligheten for tilgivelse, selv for den verste forbrytelse, appellerte til hans humanistiske sinnelag.

Midt i en travel journalisthverdag debuterte han også som sakprosaforfatter. Han var i hele sin karriere opptatt av de politiske forholdene i vårt naboland Sverige. I 1952 ga han ut boken *Velferds-Sverige i valg*. Etter hvert skulle det komme over ti bøker til.

Etter at han hadde vært allround-reporter i *BT* i seks år ventet snart nye oppgaver på ham. Han hadde bevist at han dugde som journalist. Han hadde større ambisjoner, hva med en redaktørjobb?

Fra journalist til redaktør

Våren 1954 ble et vendepunkt i Gunnar Garbos pressekarriere. Redaktørstillingen i venstreavisen *Nidaros* ble ledig, og han ble oppfordret til å søke. Det han ikke visste, var at økonomien var i svært dårlig forfatning, og fra første stund ble det en kamp for å få økonomien til å gå rundt. I *Norsk presses historie 1660–2010* bind 4 står det i artikkelen om *Nidaros* at det var forsøk på å gjøre Gunnar Garbo til syndebygg for den dårlige økonomien, men alt tyder på at avisøkonomien hadde fått sitt banesår før han begynte. *Nidaros* tapte i konkurransen med hovedkonkurrent *Adresseavisen*. *Nidaros* sakk ytterligere akterut da avisen måtte stanse i fire år under andre verdenskrig, mens *Adresseavisen* erobret store deler av annonsemarkedet. Her er det klare paralleller til *Aftenposten* i Oslo og *BT* i Bergen.

Den journalistiske profilen under Garbos redaktørtid i *Nidaros* gjenspeiler det politiske engasjementet hans som senere skulle prege hans tid som venstrepolitiker: en sosial profil med vekt på reduserte økonomiske forskjeller, en arbeidervennlig politikk med vekt på støtte til arbeiderrettigheter og økonomisk velferd. Og ikke minst en sterk internasjonal profil til lokalavis å være, med hjertesaker som antiimperialisme, nedrustning og motstand mot atomvåpen. Ikke minst skulle samtidige konflikter som Ungarnkrisen i 1956 og Suezkrisen i 1958 prege forsiden. Selv om det var mer utenriksstoff i lokalavisene før fjernsynet ble en del av mediebildet, var det påfallende mye

utenriksstoff i *Nidaros* under Garbos redaktørtid.

Historikk

Avisen *Nidaros* ble grunnlagt i 1902 og var gjennom hele 1900-tallet *Adresseavisens* viktigste konkurrent. Høyreavisen *Adresseavisen* fikk fortsette under hele krigen med NS-redaktør. *Nidaros* måtte stanse utgivelsen i fire år under krigen. Dette skulle gjøre konkurranseforholdet til storebror enda vanskeligere. *Nidaros* møtte mye motbør da avisen beholdt *Nidaros*-navnet, som var det gamle bynavnet til Trondheim. Etter byens navneskifte i 1929 valgte avisen å beholde *Nidaros*-navnet. Det var svært kontroversielt, og avisen ble utsatt for både annonseboikott og hærværk. Avisen ble startet av venstremannen og juristen Håkon Løken. Løken hadde bakgrunn fra avisen *Dagsposten*, men havnet i strid med avisen eier. Løken gikk i protest og fikk med seg de fleste i redaksjonen. Han gjorde *Nidaros* til et radikalt venstreorgan med selveste Bjørnstjerne Bjørnson som støttespiller. *Nidaros* var en moderne avis som appellerte til et bredt publikum med sport og underholdning. Johan Falkberget var bidragsyter, og hans suksessroman *Bør Børson* gikk som føljetong i avisen før den kom ut i bokform.¹⁹ *Nidaros* klarte aldri å ta igjen det forspranget som *Adresseavisen* fikk i annonsemarkedet under krigen, og det ble til slutt det som tok knekken på økonomien.

Nidaros skrev 30. april 1954 at Gunnar Garbo var ansatt som ny redaktør med tiltredelse i begynnelsen av mai. Den 7. mai 1954 står hans navn for første gang som ansvarlig redaktør. Den 24. juni 1954 stod hans første signerte artikkel med den betegnende tittelen: «Parti på marsj». Denne gangen var det susterpartiet Folkepartiet i Sverige som fikk støtte foran riksdagsvalget i Sverige.

Den 19. februar 1955 ble Gunnar Garbo valgt inn i styret i Trondheim Venstreklubb med rektor Asbjørn Øverås som lokal partiformann. Aviskarrieren og partiarbeidet hørte sammen. Som venstrepolitiker møtte han jevnlig i bystyret, men det var journalistikken som tok det meste av hans tid og energi.

Den 4. april 1955 vies oppmerksomhet til en hans store helter. Det var ti år siden Torgny Segerstedts død. Den legendariske redaktøren i *Göteborgs Handel- och Sjöfartstidning* var en trofast støttespiller for Nor-

ges sak under krigen. Han døde et snaut år før krigens slutt og fikk ikke oppleve nazismen nederlag.

Gunnar Garbos internasjonale engasjement skal komme til å prege hele hans redaktørperiode. Til å være lokalavis hadde *Nidaros* uvanlig og overraskende mange utenrikssaker på forsiden. Designet på avisen med «broadsheetformat» var helt annerledes enn dagens tabloidformat, hvor forsiden preges av noen få hovedsaker. På en tilfeldig valgt dag (18. oktober 1955) var det ti overskrifter på forsiden. Mange av dem har bare begynnelsen av artikkelen og fortsetter lenger inne i avisen. Forsidesakene gjenspeilte redaktørens interesse for den andre verdenskrigen hele ti år etter krigens slutt. Hovedoppslaget var avduking av et minnesmerke over sovjetiske soldater under tittelen: «De falne sovjetsoldater hedres.» Det er reportasje fra de lokale arrangementene på Lademoen og Vinje i Trondheim. Interessen blant publikum var stor, og bare på Lademoen var det 500–600 tilhørere. En annen krigsrelatert sak har tittelen «Både Hitler og Eva Braun skjøt seg». Opplysningen stammer fra Hitlers personlige pilot, som var løslatt fra fangenskap. Garbos bankende hjerte for utviklingsland kom til uttrykk ved at en melding om «Fortvilt kamp mot storflom i indisk provins» får plass på førstesiden. Redaktørens interesse for atomvåpen og atomkraft fikk to førstesidesaker. En av dem fortalte om en militærøvelse på Stjørdal med et simulert atomangrep. Den andre er en gladmelding om «Norsk amerikansk samarbeid for fredelig utnyttning av atomkraften». Bare to av sakene på forsiden var det som kan kalles typiske lokalavissaker. En var en melding om en mann i Stjørdal som kjørte på en elg på vei til sykehuset. En annen opplyste om muligheten for trøndere til å kjøpe billetter til den kommende cupfinalen på Ullevål stadion – bemerkelsesverdig siden cupfinale det året var mellom to lag fra Østlandet, Skeid og Lillestrøm.

Den 2. mai 1955 var lederen viet kampen mot prøvesprengninger av atomvåpen. «Stans ekspløsionene», skriver en opprørt redaktør. Gunnar Garbo var tydelig i sin motstand mot alle atomvåpen, enten de befant seg i øst eller vest. Denne lederen slutter slik: «Et initiativ fra Norges side for å få slutt på atom-ekspløsionene kan kanskje bli av betydning. La oss

forsøke å stanse leken med døden».

Det politiske stoffet i redaktørperioden var preget av saker som prisregulering på matvarer, der redaktøren tok til orde for å innføre maksimalpriser (10. august 1955). Pensjonstrygden for sjøfolk er under debatt (29. juli 1955), og flere saker dreier seg om trygd, velferdsordninger og sosiale spørsmål; et forvarsel om saker som den senere stortingsrepresentanten og partilederen i venstre skulle brenne for.

Redaktør Garbo var også opptatt av ideologiske spørsmål. En leder er viet NKPs tilbakegang ved lokalvalget i 1955. «Ideologisk uklarhet», er tittelen, der kommunistene refses (12. oktober 1955):

«De norske kommunistene følger nøyaktig samme sik-sak-kurs som deres partifeller i alle andre land. Den nye, fredeligere tonen i Moskva har her hjemme hatt til følge at kommunistene i kommunalpolitikken lanserer 'arbeiderfront' mot høyre, som ikke har hatt politisk makt på snart tredve år, og som har liten utsikt til å få det med det første.»

Samtidig balanserte redaktøren ved å vise forståelse for Sovjetunionens motstand mot tysk Nato-medlemskap som var på trappene. I en leder advarte han mot å ikke vise respekt for Sovjets motstand under tittelen: «Kampen om Tyskland» (16. november 1955).

Betegnende nok forsvarte Garbo opposisjonen i Arbeiderpartiet som senere skulle bli partiet SF. Han skrev en leder der han kritiserer diktatoriske tendenser i Arbeiderpartiet. Under tittelen «Arbeiderpartiets problem» refset han mangelen på partidemokrati etter at redaksjonssekretær Finn Gustavsen i *Orientering* ble fjernet fra vervet som distriktslagsleder i AUF (29. februar 1956). Her slår redaktøren et slag for dissidentenes rettigheter:

«Det som skjer, er at kravet om disiplin og underordning, som voldt arbeiderpartibevegelsen vanskeligheter nok den tiden de stod i opposisjon, i dag gjør at den regjerende partiorganisasjonen føles trang og egenmektig for alle med opposisjonelle meninger.»

Sommeren 1956 skjedde det en endring av design

Ødelagte gater og bygninger i Budapests 8. distrikt, etter at sovjetstyrker hadde slått ned opprøret høsten 1956. Foto: FORTEPAN / Nagy Gyula/Wikipedia.

og layout. En ny logo med skinnende røde farger dukket opp 1. juli. Samtidig blir lederen markert tidligere med egen logo og redaktørens navn med mye større bokstaver enn tidligere. Vi aner en selvbevisst redaktør som ville ha en tydeligere profil.

Andre markedsføringstiltak var en reklamekampanje for «avisgutten». Etter redaktør Garbos ide designes egne uniformer og avisvesker med den røde logoen. *Nidaros* skulle skinne i bybildet.

Verdenshistorien skrives i *Nidaros*

Nidaros var under Garbos redaktørperiode preget av at internasjonalsisten Gunnar Garbo likte å føle verden på pulsen. Når det skjedde viktige begivenheter i verden, måtte lokalnyhetene vike. Utover høsten 1956 skjedde det dramatiske hendelser som fikk høyeste prioritet i *Nidaros*.

Opprøret i Ungarn

Opposisjonen i Ungarn reiste seg og krevde frihet og slutt på sovjetisk overherredømme. Ungarnkrisen bygde seg opp utover høsten 1956. Redaktør Garbo brukte flere førstesideoppslag på Ungarnkrisen, og hans eget engasjement kom til uttrykk i harmdirrende ledere. Den 24. oktober: «Sovjets militærmakt griper inn i Ungarn.» Artikkelen hadde flere undertitler trykket i halvfet skrift: «Samtidig som titoisten Imre Nagy blir statsminister etter folkekrav», meldes det om «blodige gatekamper i natt» etterfulgt av «standrett og portforbud over hele landet».

På samme forside meldes det om en lokal tilknytning til Ungarnkrisen. Som ledd i vestlig psykologisk krigføring er det sendt inn en luftballong med propagandistiske flyveblad fra amerikansk etterretning, myntet på den sovjetiske befolkningen. Men det

endte med havari over Trøndelag og tittelen: «Anti-Sovjet propaganda drysset ned over Selbu.» Undertittelen var: «Propaganda-ballong på villspor slapp sin store last i skogen.» Artikkelen er illustrert med faksimiler av pamflettene.

Operasjoner med å sende ballonger inn i Sovjetunionen var en velbrukt metode for CIA – både for å spre propaganda, men også for å fotografere sovjetisk territorium – før spionfly som U-2 overtok. Amerikanerne hadde i all hemmelighet fått tillatelse til å stasjonere personell på Gardermoen som skulle lede ballongoperasjonene. Det var satt et tak på 60 personer for dette mannskapet, men i realiteten hadde etterretningssjef Vilhelm Evang bak norske myndigheters rygg gitt tillatelse til mer enn det dobbelte. Dette prosjektet som gikk under navnet Genetrix-programmet, ble gjenstand for en diplomatisk disputt mellom Sovjetunionen og Norge. Da prosjektet ble stanset av statsminister Einar Gerhardsen, var det fordi han selv hevdet å ha blitt ført bak lyset. Det hele var av amerikanerne blitt framstilt som et meteorologi-prosjekt. Han uttalte senere at han aldri ville gitt tillatelse hvis han hadde visst at det var et spionprosjekt. Lite ante vel lokalavis-redaktør Gunnar Garbo at hans nyhetssak var en del av et stormaktsspill som foregikk rett over hodet på hans lesere.²⁰

Resten av forsiden er preget av typiske lokalnyheter: «Ingen overhengende fare for ras på havna i Trondheim.» Og telefonkøen irriterte folk over hele landet – også i Trøndelag: «Ny forsinkelse for telefonen: Tom telefonsentral i Trondheim venter på materiell.»

Dagen etter er lederen på nytt forbeholdt Ungarn-krisen, under tittelen «Veiskille i øst». Da skrev en engasjert redaktør:

«Med stigende styrke har bølgen fra Polen veltet videre gjennom Ungarn. Det er den fortrenge bitterhet og fortvilelsen etter mange års undertrykkelse, først av fascistene og nazistene, siden av kommunistene, som nå gir seg slike desperate utslag.»

Han slo fast at det ungarske folk visste hva de sto overfor av overmakt:

«Likevel reiser de seg til motverge. Likevel velger de kampen. Det er nytt, gripende og inspirerende utslag av den menneskelige frihetsvilje verden i disse dager er vitne til i Budapest og Warczawa (sic.)»

De kommende dagene var stoffet fra Ungarn dominerende, og dramaet utfolder seg på forside etter forside. En ny leder står på trykk 27. oktober under tittelen «Ungarn og friheten». Her heter det:

«Ennå vet vi fortvilende lite om Ungarns lidelser. Det som når fram til den frie verden, er bare støyen fra maskingevær og røyken fra branntomtene.»

Nidaros organiserte innsamlingsaksjon og Garbo appellerte til støtte fra det norske folket:

«Det ungarske folk kjemper og blør for friheten. Ungarerne har på en måte som sent vil glemmes fortalt sannheten om forholdene i vasallstatene. De har kanskje flyttet sin nye frihetsdag år nærmere. Men er det ikke opp til oss å triumfere. Det er opp til oss å spørre hva vi selv i 1956 yter i kampen for friheten.»

Suezkrisen

Samtidig kom Suezkrisen, som endte med en britisk/fransk invasjon i Egypt.

Allerede 13. september varslet avisen om krigsfare med hovedoppslaget «Opplegg til krig hevder egypterne». Den britiske opposisjonen med Labour er mot krigen og vil ha saken inn for FN. Suezkrisen oppstod i 1956 da den egyptiske presidenten Gamal Abdel Nasser nasjonaliserte Suezkanalen. De gamle kolonimaktene Storbritannia og Frankrike anså sine økonomiske interesser i området truet og fikk derfor Israel med på et angrep mot Sinaihalvøya. Stormaktene USA og Sovjetunionen var begge mot invasjonen og tvang Frankrike og Storbritannia til å trekke sine styrker ut av Sinai etter kort tid.

Antiimperialisme og antimilitarisme var to grunnpilarer i Gunnar Garbos livslange politiske prosjekt. De kom til uttrykk i hans virke som stortingspolitiker og var allerede tydelig i hans journalistikk.

Den 14. september 1956 skrev redaktør Garbo en leder under tittelen «Suez-konflikten og vi». Her advarer han mot å bruke militærmakt:

«Vårt land må ikke gå med på en politikk hvor militær okkupasjon av kanalsonen er et ledd i planen. Det gis en annen vei. Hvis kanalen virkelig blir blokkert ved sabotasjehandlinger, da kan skipsfartsnasjonene gi seg til å seile rundt. Da kan man legge det økonomiske press på Egypt som dette innebærer. Å dømme av de ytringer som i går falt i London og Washington, er det nærmest denne linje vestmaktene nå er inne på. Slutten den norske regjering opp om brukerorganisasjonene, da må våre representanter presisere som et ufrivillig grunnlag fra norsk side at fri ferdsel gjennom kanalen er viktig, men at det ikke er forsvarlig å utløse en krig for dens sak skyld.»

Den 31. oktober utviklet de to krisene i Ungarn og Suez seg slik at de var i ferd med å eskalere samtidig. Den historisk bevisste lokalavisredaktøren lager en samletittel: «Verdenshistorie i dag.» To undersøker redigert under felles overskrift med hver sin undertittel: «FRIHET for Øst-Europa» og «STORKRIG i Midt-Østen».

Bruk av versaler i første ord i hver av titlene blir et grafisk virkemiddel for å vise at dette hang sammen.

I en leder samme dag ble de to parallelle konfliktene satt i perspektiv, og redaktør Garbo skrev under tittelen «Fra Budapest til Suez»:

«Det er ikke lett for en avismann i disse dager å vende blikket bort fra hendingene ute i verden. Sterkere enn noen gang siden krigen har vi kjenslen av å oppleve omveltninger som har gjennomgripende betydning for hele den verdensdelen vi lever i. I et slikt øyeblikk blekner de lokale spørsmålene bort. Stortingsdebatt og statsrådsbeslutninger virker underlig periferiske. Som nesten aldri ellers opplever vi at Norge er en del av Europa og at de som lever med sin tid i dag, er de som i handling viser sin solidaritet med det ungarske folk.»

Etter å ha fordømt kommunistene refser han den

britisk/franske intervensjonen:

«En fransk-britisk aksjon på dette tidspunkt, før sikkerhetsrådet var spurt, før brukerorganisasjonen var tett med på råd og mot egypternes uttrykkelige ønske, vil gi verden et nytt eksempel på egenmektig innblanding i andre staters anliggender – hva hensikten så er. Det er bittert at to demokratiske nasjoner nå lanserer dette eksempel. Vi får bare håpe at de har hell og klokskap nok til å komme fra politiekperimentet uten at skadevirkningene for dem og verden blir for store.»

I en ny leder dagen etter, 1. november fortsatte redaktør Garbo polemikken mot de vestlige inntrengerne under tittelen «Eden og neveretten». Her fordømte han den sterkeste rett-mentaliteten som utfoldet seg:

«Vi kan ikke overlate til den enkelte stormakt å avgjøre når den skal prøve seg som politi. Etter alt å dømme har statsminister Eden rent seg en stake i livet på denne behandlingen. Det fikk så være, skadevirkningene kan bli langt verre for Storbritannia og verden og for de menneskene som lider under Edens politikk i dag».

Arbeiderrettigheter

Midt oppe i stormaktpolitikken dukket det opp en innenriks sak som lå Gunnar Garbo nær: arbeidervern. Lederen den 3. november hadde tittelen «Ny arbeidervernlov», som han støtter varmt: «Den nye arbeidervernloven som kommer til å tre i kraft fra nyttår, betyr en ny sosial landevinning». Lederen ender slik: «Loven bør ikke innebære mindre forpliktelser for staten selv til å oppfylle mål den setter.»

Søndag 4. november 1956 kom det ikke ut noen avis, men den dagen rullet sovjetiske tanks over grensen til Ungarn. Forsiden på mandagens avis var preget av eskaleringen av begge de pågående konfliktene. «Invasjonen i Egypt er begynt», lyder den ene overskriften. Den andre lød: «Ungarns frihet kvalt i fødselen. Sovjetunionen har fullstendig herredømme over Ungarn etter bakholdsangrep søndag.»

En ny leder samme dag la mest vekt på situasjo-

nen i Ungarn under tittelen «Forrådt og fengslet»: «Nettopp i det øyeblikk da redningen syntes innen rekkevidde, ser vi på nytt bølgene skylle sammen over Ungarn. Det er vanskelig å finne ord for den smerte som har fylt vår hjerter disse dager.» Også Eden fikk sitt pass påskrevet:

«En hel verden følger fra time til time hendin-
gene i Ungarn. I denne situasjonen er det bittert
meningsløst å vite at franskmennene og britene
har undergravd den moralske dom over sovjetre-
gjeringer ved selv å gripe til selvtekt i Midt-Østen.»

Til slutt utfordret og refset han likeglade lesere. Han appellerte til å hjelpe:

«Hva gjør dere for frihetens sak? Fra menneske-
sinn til menneskesinn har det gått en brennende
budstikke, og den har nært en ild som ikke så lett
lar seg slokke helt, Ungarn skal ikke dø.»

Avisen mobiliserer til sin innsamlingsaksjon, og det blir lagt ut lister i redaksjonen for å få folk slutte opp til aksjonen som var initiert av Røde Kors. Nå gjelder det å hjelpe flyktningene. Mange av dem er alt på vei, og flere hundre skal ende opp i Norge. Tittelen lød: «HJELP de ungarske flyktninger: Vår liste venter på bidrag.»

Det ryktes om oljemangel på grunn av krisen i Suez. I kjent lokalavisstil hoverer *Nidaros* over oslofolk som har fått panikk, som en kontrast lyder det: «Trønderne tar det fornuftig. Ingen hamstring av brenselolje.»

Livet i redaksjonen

Hvordan var Gunnar Garbo som redaktør og arbeidsgiver? Arnulf Grut som arbeidet som journalist i redaksjonen, beskriver ham som en engasjert og inspirerende sjef i det journalistiske arbeidet. Avisens økonomiske vanskeligheter holdt han for seg selv. Grut fikk et brev i 1956 fra redaktør Garbo, som tilbød ham jobb som journalist. Grut begynte rett etter påsken 1956, da *Nidaros* gikk fra å være morgenavis til middagsavis.²¹ Journalistene i *Nidaros* var klassiske allround-journaliser. Blant oppgavene deres var å dekke krimstoffet ved å følge med på alt av saker i Trondheim byrett og Frostating lagmannsrett og ta

de daglige politirundene på telefonen. Om morgenen stod Grut ofte på perrongen ved nattoget fra Oslo for å se om det kom interessante intervjuobjekter til byen. Det gikk stort sett i lokalstoff, mens redaktør Garbo tok seg av verdensbegivenhetene. Journalister på slutten av 1950-årene hadde generelt dårlige lønnsforhold, ingen regulert arbeidstid og sjelden en tariffavtale. Redaktør Garbo kunne disponere sitt mannskap som han ville. Ingen klaget, for alle regnet med at dette var livet en travel reporter måtte forvente seg. Journaliststanden hadde mangelfulle rettigheter, svake fagforeninger og fraværende tariffavtaler.²² Hvis redaksjonen manglet penger, kunne journalistene noen steder få rekvisisjoner til å handle mat hos annonsører. Først på slutten av 1960-årene ble det innført tariffavtaler og pensjonsordninger i norsk presse.²³ Som Grut selv formulerer det:

«Arbeidstiden falt stort sett sammen med den tid man ikke sov – skjønt sov og sov: Krumtappen i slitet, redaksjonssekretær Olav S. Gullvåg, tilbrakte undertiden natta med å fiske på fjorden – han syntes han koblet best av på den.»²⁴

Til tross for hardt arbeid var journalistmiljøet i Trondheim sosialt og levende. Vannhullet Britanniahjørnet var et fast møtested for journalistene. Redaktør Garbo skrev alltid lederen selv, mens redaksjons-sjef Olav S. Gullvåg planla detaljene til neste dags redaksjonsmøte ledet av Garbo. Redaksjonsmøtene var preget både av tilbakemeldinger om gårsdagens avis, ofte levert av Garbo selv, og planene for dagen, altså neste dags, der Gullvåg hadde detaljene klare.²⁵

Ved deadline klokka 11.20 gikk noen til fast lunsj med vått og tørt på vannhullet Britanniahjørnet, og vendte tilbake til fersk avis på pulten. Arnulf Grut sier at han ikke husker at Garbo noen gang var med på disse utfluktene. Garbo var glad i god mat og drikke, men han drakk ikke sammen med sine underordnede. Mens journalistene var på pub, grublet redaktøren helst over verdensbegivenhetene og neste dags leder i lange kvelder i redaksjonslokalene. På den tiden skaffet journalistforeningene og klubbene seg ekstraintekter til pensjonskasse, arbeidsløse kolleger og velferdsordningen ved å arrangere «Journalistenes

cirkusnatt» i samarbeid med Cirkus Arnardo. Flere i staben bidro til forestillingen, men den litt sjenerte redaktør Garbo holdt seg på tribunene. Denne formen for inntektsbringende virksomhet hadde strengt tatt ikke noe med journalistikk å gjøre, og inntektene herfra var heller ikke nok til å redde det synkende skip.

Nidaros går konkurs

Nidaros kom ut med sin siste utgave mandag 28. januar 1957. På en ekstraordinær generalforsamling i A/S *Nidaros* lørdag 26. januar ble det om ettermiddagen enstemmig bestemt å innstille utgivelsen av *Nidaros* som dagsavis. Gunnar Garbos kone Maren delte tanker om konkursen med sin dagbok.²⁶

«Det er ikke til å tro at vi har kommet til veis ende. Ja, Gunnar håper jo på å få utgitt en ukeavis og at den vil bære seg, men alle folkene går jo, og hvem skal så skrive *Søndagsexpressen*?»

Hun fantaserer om at hun selv kan trå til, men tviler:

«Hadde jeg bare kunnet hjelpe ham. (...) Hvordan skal jeg bli journalist? Hva skal jeg skrive om? Klær? Mat? Jeg aner ikke.»²⁷

Gunnar Garbo tok et raskt grep for å unngå at staben ble arbeidsledig. Han hev seg rundt og bokstavelig talt på timen startet han en ny avis. Produktet fikk navnet *Expressen*, og var utelukkende basert på løssalg. *Expressen* var en unik publikasjon og forut for sin tid med sin tabloide innretning. Med designet var fullformat «broadsheet». I et foredrag i Norsk Presseforbund senere på året beskrev Garbo *Expressens* fødsel i følelsesladete vendinger:

«Mandag 28. januar satt vi med uttrykksløse ansikter og laget det siste nummeret av *Nidaros* på rutine. Lørdagen etter ga vi ut første nummeret av *Expressen*. Mellom de begivenhetene gikk noen dager som jeg håper at jeg ikke skal få oppleve maken til. I staben til *Nidaros* hadde vi noen ganske uvanlige trofaste og utrettelige journalister, folk som bokstavelig talt ga avisen alt de hadde. Det var han som i årevis hadde nektet å ta ut den

lønnen han hadde krav på. Det var han som satt på kontoret om kvelden og var der kl. 6 om morgenen, og som snakket i villelse om ombrekking når han sov middag hjemme hos sin kone.»²⁸

Men dette eksperimentet hadde ikke livets rett og gikk inn kort tid etter. Han ble etter erfaringen med *Nidaros*-konkursen opptatt av avisdød; *Nidaros* var ikke den eneste avisen som slet på denne tiden.

I det før omtalte foredraget i NP gikk Gunnar Garbo gjennom fenomenet avisdød og snakket med dyp innsikt om de særegne trekkene ved avisøkonomien. En av dem som var til stede, var daværende leder av Norsk Journalistlag, Vegard Sletten. Han skulle senere som leder av Norsk Presseforbund være med på å initiere Hellerud-utvalget, som utredet pressestøtteordningen som ble vedtatt av Stortinget i 1969. Det er flere av poengene i Garbos tale som peker fram mot en framtidig pressestøtte. Det er ikke usannsynlig at Garbo med foredraget sitt sådde noen frø som ble brakt videre av sentrale aktører i norsk presse som var til stede og deltok i debatten. For det første tok Garbo til orde for at avisene med sitt samfunnsoppdrag må sees på som noe annet enn et hvilket som helst annet kommersiell produkt. Han formulerte det slik:

«Avisdrift er forretningsvirksomhet. Men det er også en kulturgjerning. Og den økonomiske konkurransen spør ikke om det er ugresset eller kulturplanten som får vokse opp, den spør hvem som er sterkest.»

Videre slo han fast at kampen om annonseinntekter var tyngst for de svakeste i det lokale markedet, og at man kanskje kunne tenke seg en støtteordning for disse. Her ligger kimen til det som senere skulle bli en bærebjelke i pressestøtteordningen, nemlig støtte til nr. 2-avisene på et utgiversted. Videre nevnte han de sterkt svingende papirprisene og de ugunstige portotakstene som særskilt utfordrende for avisøkonomien. Selv om det kanskje er en overdrivelse å utrope ham til pressestøttens far, er det ikke tvil om at de argumentene han brakte inn i debatten, skulle bli sentrale i den senere pressestøtten.

Men alle de senere støttetiltakene kom altfor sent

til å kunne redde *Nidaros*. Avtalen var at Garbo skulle vende tilbake til *Bergens Tidende* når han sluttet i *Nidaros*. Det stod en stilling og ventet på ham i *BT* som han aldri tok. Men han fortsatte å skrive i *BT* under en fast spalte – «Syn på saken» – i hele sin første stortingsperiode.

Avslutning

Den siste dagen på jobb i *Nidaros* skulle vise seg å bli slutten på Gunnar Garbos journalistiske karriere og begynnelsen på den politiske:

«Som jeg sitter og rydder skrivebordet mitt den siste dagen i redaksjonen, får jeg en oppringning fra nominasjonsnemda i Bergen (...) Om jeg ville stille på førsteplass. Spørsmålet kom uventet. Men jeg kunne ikke godt si at jeg ikke hadde lyst. Aller minst som situasjonen akkurat var (med konkuransen i *Nidaros* forf. anm.).»

Mannen som ringte og spurte, Arthur Sundt, satt på Stortinget for Bergen Venstre. Han hadde fått tilbud om jobben som sorenskriver i Midt-Hordaland. I realiteten var sorenskriverjobben en slags fallskjerm. Sundt hadde slitt med alkoholproblemer i mange år. Venstres partileder Bent Røiseland hadde tatt en prat med statsminister Einar Gerhardsen, som viste stor forståelse og bidro til denne retretten for Sundt som var et bedre alternativ enn å bli vraket og ydmyket i offentligheten.²⁹ En ny kandidat måtte finnes. Garbo var til sin overraskelse førstevalget. Og dette ble opptakten til hans neste karriere med seksten sammenhengende år på Stortinget.

Det som kjennetegnet Gunnar Garbo som presse-mann, var det sterke sosiale engasjementet og kampen for økonomisk likhet og arbeiderrettigheter – og ikke minst et sterkt internasjonalt engasjement med vekt på antiimperialisme og en kamp mot atomvåpen og for nedrustning. Utenriksjournalistikken ble et uttrykk for hans sterke internasjonale engasjement som han brakte videre med seg som politiker

Samtidig hegnet han under sin journalistiske karriere om liberale verdier og viste klar avstand til totalitære ideologier som kommunisme og nazisme. Dette er verdier han hadde med seg fra barndommen, der

hans far Ingvald framstår som et forbilde. Disse verdiene skulle han også ta med seg inn i politikken som stortingspolitiker fra 1957 og partileder for Venstre (1964–1970). I partipressens epoke er det helt naturlig at det politiske engasjementet som kom til uttrykk i hans pressekarriere, lett kan kjennes igjen i hans senere virke som partipolitiker.

Noter

- 1 Garbo 2000
- 2 Luihn 1999: 53–54
- 3 Eide 2010
- 4 Garbo 1983: 59
- 5 Hjeltnes 1990
- 6 Skjeldal 2017: 149–190
- 7 Garbo 1983: 59
- 8 BT, 24. oktober 1947
- 9 Bastiansen 2009: 67
- 10 Hjeltnes 2010: 41
- 11 BT, 31. juli 1946
- 12 Garbo 2000: 17
- 13 Jeg har fått tilgang til Gunnar Garbos private arkiv som er i familiens eie.
- 14 BT, 26. juli 1947
- 15 Fasting 1968: 366–367
- 16 BT, 21. desember 1946
- 17 BT, 16. februar 1948
- 18 BT, 11. februar 1948
- 19 Forr 2010: 234
- 20 Johansen 2016: 98–99
- 21 Basert på e-post fra Arnulf Grut til forfatteren; Grut 2006
- 22 Ottosen 1996
- 23 Ottosen 1996: 267–275
- 24 Grut 2006
- 25 Ibid.
- 26 Kona Maren Garbos dagbok 26. februar 1957, i familiens eie, stilt til disposisjon for forfatteren.
- 27 Ibid.
- 28 Garbo 1957: 114
- 29 Garvik mfl. 2003: 212

Referanser

- Bastiansen, H. (2009). Lojaliteten som brast. Partipressen i Norge fra senit til fall 1945–2000. *Pressehistoriske skrifter* nr. 11.
- Eide, M. (2010). Bergens Tidende. I Flo, Idar (red.), *Norsk Presses historie 1660–2010, Bind 4 Norske aviser fra A til Å*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fasting, K. (1968). *Hundre års kavalkade – Bergens Tidende 1868–1968*. Bergen: Bergens Tidende.

- Forr, G. (2010). Nidaros. I Flo, Idar (red.), *Norsk Presses historie 1660–2010, Bind 4 Norske aviser fra A til Å*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Garbo, G. (1957). Avidød under debatt på årsmøtet i NP. *Journalisten* nr. 6 1957.
- Garbo, G. (1983). Til Stortinget fra Bergen. Streiftog gjennom Bergen Venstre i hundre år. Bergen.
- Garbo, G. (2000). *Nu går jeg fra dere. Fortellingen om en fars liv og død i det 20. århundres Bergen*. Bergen.
- Garvik, O., Røiseland, M. og Vetland, L. (2003). *Røiseland. Statsministeren vi ikke fikk*. Bergen: Vigmostad og Bjørke.
- Grut, A. (2006). Presseminner. I *Pressehistoriske skrifter* nr. 6.
- Hjeltnes, G. (red.) (2010). *Norsk presses historie 1660–2010. Bind 2. Imperiet vakler 1945–2010*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Johansen, G.J. (2016). *CIA I Norge. Den hemmelige historien*. Oslo: Kagge forlag.
- Luihn, H. (1999). *Den frie hemmelige pressen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ottosen, R. (1996). *Fra fjærpenn til Internett. Journalister i organisasjon og samfunn*. Oslo: Aschehoug.
- Skjeldal, G. (2017). *Vestover. Bergens Tidende i 150 år*. Oslo: Cappelen Damm.

